

*Universitatea Babeş–Bolyai*  
*Şcoala Doctorală Studii de Hungarologie*

*TEZĂ DE DOCTORAT*

*Naratologia geoculturală și realismul magic în operele lui*  
*György Dragomán*

*REZUMAT*

*Îndrumător științific:*  
*Prof univ. dr. Egyed Emese*

*Doctorand:*  
*Lőrentz (Blázovics) Éva-Noémi*

2022

## Cuprins

<b>Introducere.....</b>	<b>7</b>
Cadrul teoretic, literatura de specialitate.....	8
Ipoteze.....	11
Structura disertației.....	12
<b>1. Istoria conceptuală internațională a realismului magic.....</b>	<b>15</b>
Începuturile – Europa.....	16
Principalele interpretări ale termenului în discursul critic din America Latină.....	17
O privire de ansamblu asupra dezbaterilor despre teoria literară din America Latină.....	20
Realismul magic din America Latină astăzi.....	22
Realism magic și postmodern.....	25
Realismul magic din Europa Centrală și de Est.....	29
Europa Centrală de Est, Centrală sau Centrală de Est: denumiri și construcții ideologice.....	40
<b>2. Principalele momente ale conceptului de realism magic în discursul criticii literare maghiare.....</b>	<b>46</b>
Introducere.....	46
Principalele tendințe ale recepției timpurii (între cele două războaie mondiale) a conceptului de realism magic.....	49
Interpretări literare și artistice, strategii de conștientizare.....	49
În căutarea terminologiei: realismul zânelor, vis, pasiune.....	51
Interpretări ale aspectului stilului sud-american.....	54
Conceptul de realism magic în conceptul lui Tamás Béneyei.....	57
Impactul conceptului de realism magic asupra discursului de critică literară.....	61
Locul realismului magic în strategiile postmoderne maghiare.....	63
Metaficțiune istoriografică.....	63
Realismul magic și strategia antropologică postmodernă.....	66
Realismul magic al romanelor maghiare: experiență, cronotopos, nume.....	69
Tradiția ortodoxă ca sursă de experiență magică.....	75
Bodor Ádám - recepție și realism magic. Spațiu magic realist.....	82
Rezumat, concluzii.....	85
<b>3. Aplicarea unor aspecte ale naratologiei geoculturale în teoria realismului magic.....</b>	<b>89</b>
<b>4. Gândire copilărească și realism magic.....</b>	<b>95</b>
Câteva trăsături psihologice ale gândirii infantile.....	95

Perspectiva copilului și a realismului magic în literatura maghiară.....	97
<b>5. Abordarea naratologică: perspectiva, focalizarea, parametrul.....</b>	<b>100</b>
<b>6. Relațiile dintre viziunea copiilor și viziunea magică în romanul lui György Dragomán Rugul .....</b>	<b>104</b>
Posibilitățile de interpretare .....	104
Realism magic - un oximoron sau o relație complementară?.....	107
Copilul ca narator magic.....	109
Vederea și povestirea supranaturalului.....	111
Rețeaua metaforelor.....	114
Magie - a vedea și a acționa.....	116
Un bildungsroman magic.....	119
Magia basmului în lectură ecocritică.....	124
Istorie și metafore.....	128
Locul romanului în discursul literar maghiar contemporan.....	130
Concluzii.....	135
<b>7. Actul magic al relatării traumei - Realism magic și povestirea traumei în Rugul....</b>	<b>137</b>
Conceptul de traumă.....	137
Reconstituirea traumei .....	139
Procesul de vindecare.....	141
Procese de vindecare paralele și opuse în romanul.....	144
Viziune istorică, rolul victimelor și responsabilitatea povestirii.....	145
<b>8. Schimbări de rol în romanul lui György Dragomán Regele alb.....</b>	<b>148</b>
Lipsa de libertate din perspectiva copilului.....	148
Reprezentarea literară a unui copil traumatizat.....	151
Traumă și secret.....	154
Comunitățile de copii.....	159
Rezumat, o privire de ansamblu asupra contextelor romanului.....	163
<b>9. Întâlnirea unui străin din perspectiva unui copil. O analiză comparativă a capitolului Tunelul din Regele alb și nuvela lui Ervin A tolvaj [Hoțul].....</b>	<b>166</b>
Multilingvism și străini în Regele Alb.....	167
Nuvela Hoțul ca parte a ciclului Csillagmajor.....	169
Apariția și prezentarea străinului.....	171
Comportamentul față de un străin.....	174
Acceptarea unui străin.....	175

Interdicții referitoare la străini.....	177
Rezumat, concluzii.....	178
<b>10. Relația dintre punctul de vedere al copilului și gândirea geoculturală în nuvelele lui György Dragomán.....</b>	<b>180</b>
Receptarea nuvelor.....	181
Povestiri despre jocuri de rol.....	182
Narațiunea geoculturală a Crăciunului, din perspectiva unui copil.....	188
Variațiuni ale credinței.....	191
Rezumat.....	195
<b>11. Implicațiile politice ale atitudinilor copiilor.....</b>	<b>197</b>
Relația dintre estetică și politică.....	197
Copilul ca subiect vulnerabil în operele lui Dragomán.....	200
<b>12. Spațiile violenței din romanul A pusztítás könyve [Cartea distrugerii].....</b>	<b>204</b>
Tranziții, identități de frontieră, elemente geoculturale.....	206
Poetica organizării spațiului sub formă de căutare, persecuție, evadare.....	209
Spațiul ca actor al violenței.....	212
Povestirea apocrifă.....	215
Rezumat.....	216
<b>13. Relații spațiale în nuvelele lui György Dragomán.....</b>	<b>218</b>
Afaceri în loc de muzealizare.....	219
Atitudini față de peisajul dens structurat: nostalgie și curiozitate.....	222
Povești suprapuse.....	226
Creativitatea și reutilizarea clădirilor.....	229
Spatii supravegheate.....	230
Apariția aspectelor geoculturale în receptarea nuvelor.....	231
Spațiile nuvelor în contextul romanelor.....	233
Nuvelele în contextul operelor literare care prezintă schimbarea de regim.....	234
Rezumatul.....	235
<b>Concluzii.....</b>	<b>236</b>
<b>Bibliografie.....</b>	<b>248</b>

**Cuvinte cheie:** realism magic, metafore, retorică, relație suplimentară, naratologie geoculturală, perspectiva copilului, gândire infantilă, mod de gândire magic, postmodernism, roluri de copil, roluri de adult, naratologie, perspectivă, focalizare, trauma, reprezentarea violenței, reprezentarea străinului, poetica spațiului, Europa Centrală și de Est, multilingvism, estetică și politică

## **Rezumat**

Scopul tezei este interpretarea operelor lui György Dragomán din punctul de vedere al naratologiei geoculturale și al modului de scriere a realismului magic. Consensul cu privire la relevanța abordării poate fi observat în discursul receptării lui Dragoman. Realismul magic și geoculturalismul sunt cel mai adesea asociate cu o perspectivă de copil în lucrările lui Dragoman, așa că acord atenție creației naratologice și consecințelor acestei perspective. Principalele aspecte tematice ale analizei sunt reprezentarea violenței și a traumei, reprezentarea străinului și interpretarea relației dintre copil și adult.

O trăsătură comună a operelor lui György Dragomán publicate în formă tipărită este aplicarea unor metode prozo-poetice relative în formarea cronotopilor, care se află în câmpul de joc al ficțiunii și realității, al recunoașterii și al înlăturării.

Corpusul examinat este format din trei romane și două volume de nuvele: *A pusztítás könyve* [Cartea distrugerii] (2002), *Regele alb* (2005), *Rugul* (2014), *Corul leilor* (2015), *Rendszerűjra* [Regim înnoit] (2018). Din volumele de nuvele am selectat opere care se pot interpreta prin aspectele geoculturale și/sau sunt narate din perspectiva copilului. În opinia mea, în aceste lucrări se regăsesc cele mai izbitoare trăsături prozo-poetice și tematice ale universului literar lui Dragomán.

Cadrul teoretic al tezei este determinat de cotitura lingvistică și culturală. Consider textele literare ca un câmp de reprezentare a puterii, a perspectivelor și a identităților marginale. Analizele textelor au la bază conceptul de realism magic. Am explorat originea și interpretările principale din America Latină ale termenului.

## **Ipoteze**

Pe baza unei treceri în revistă a literaturii de specialitate, am formulat următoarele ipoteze în abordarea mea asupra discursului realismului magic și a operelor Dragoman.

În legătură cu cercetarea realismului magic, presupun că realismul magic, înțeles ca mod de scriere internațional, are o tendință și în Europa Centrală și de Est, care se inspiră din folclor și tendințele spirituale ale regiunii.

Atenția mea este îndreptată către terminologia dezvoltată de discursul critic în interpretarea trăsăturilor magice realiste ale literaturii maghiare. Ce fel de realism magic folosește pentru a interpreta? Ce caracteristici recunoașteți ca trăsătură distinctivă? Este necesar să se exploreze paralelele cu „realitatea” latino-americană și, la nivel textual, este important ca romanele maghiare apostrofate ca realiști magici să reflecte trăsăturile prozo-poetice și tematice ale romanelor latino-americane?

Presupun că apariția monografiei ”Apokrif iratok” a lui Tamás Bényei marchează un punct de cotitură în discursul despre realismul magic.

În nuvelele și romanele sale, György Dragomán creează un spațiu ficțional prin realismului magic, ceea ce face posibilă, dar în același timp incertă, referirea la acesta regiune a Europei Centrale și de Est. Prin urmare, ipoteza mea este că realismul magic oferă un limbaj adecvat pentru descrierea experienței geografice, istorice, culturale a frontierelor.

Din toate acestea rezultă că lucrările lui György Dragomán nu stabilesc doar o relație intertextuală cu romanele maghiare contemporane. Ele pot fi, de asemenea, plasate într-un context literar mai larg, translocal și multilingv din Europa Centrală și de Est.

Viziunea narativă a unui copil se poate considera o variantă a realismului magic, deoarece viziunile infantile și magice sunt strâns legate între ele.

În plus, presupun că realismul magic, care poate fi definit ca trecerea granițelor, oferă un aspect potrivit pentru examinarea incertitudinii rolurilor de adult și copil. Presupun două paralelisme: între lumea copiilor și planul magiei, respectiv între lumea adulților și planul realității. Trecerea frontierei dintre cele două poate fi descrisă prin instrumente retorice care sunt și caracteristice realismului magic.

Procesul de focalizare al naratorului copil creează un limbaj prin care vocea exclușilor, a celor vulnerabili, poate fi transformată în vorbire, iar viziunea lor a căpătat semnificație. Deci realismul magic are implicații politice în lucrările examinate.

Experiența traumei devine credibilă și relatabilă în acest limbaj. În același timp, vindecarea și iertarea pot fi descrise mai autentic prin vocea copilului, deoarece preconcepția noastră despre este că un copil este nevinovat, pur.

Interdicțiile sunt asociate cu apariția străinilor, la fel ca și practicile magice, astfel încât străinul va fi un reprezentant al planului magic. Mediul său influențează modul copilului de a vedea un străin.

Elementele de acțiune ale inventarului geocultural determină vocea naratorului. În același timp, artefactele geoculturale și particularitățile realismului magic sunt rezervele de

putere și sursa de inspirație pentru formarea planului irațional. Cercetarea geoculturală prezintă elementele locale ca valori estetice.

### **Structura tezei**

Scopul primelor cinci capitole este de a introduce cadrul teoretic, iar a următoarelor opt de a interpreta textele în funcție de aspectele date.

Primul capitol (*Conceptul internațional de realism magic*) prezintă istoria acestui concept în mai multe abordări paralele: rădăcinile sale europene, apoi transformarea sa în tendința latino-americană și, în sfârșit, în contextul literar internațional. La sfârșitul capitolului discut despre istoria și utilizarea denumirii de Europa Centrală și de Est.

Am subliniat că există mai multe expresii suprapuse ale realismului magic în fiecare discurs literar. Această omonimie face dificilă folosirea termenului, așa că pare necesară redefinirea lui înainte de orice cercetare sau interpretare. Până la urmă, termenul de realism magic se referă nu numai la stilul picturii care urmează expresionismului, ci și la una dintre tendințele literaturii europene dintre cele două războaie mondiale, în care miracolului, supranaturalului li s-a acordat un rol important. Conform celei mai frecvente interpretări, face parte din una dintre tendințele literaturii romane latino-americane. În America Latină romancierii au oferit diferite interpretări ale realismului magic. Conceptul are interpretări contextuale, care sunt menite să prezinte alteritatea și unicitatea Americii Latine și, pe de altă parte, aspecte textuale, care definesc caracteristicile realismului magic de-a lungul particularităților poetice. Concluzia dezbaterilor de teorie literară din America Latină este că realismul magic nu este o teorie exclusivă a autodefinirii. În același timp, nu pare să fi existat un mod mai adecvat pentru reprezentarea problemelor sociale recente, decât realismul magic. Prin succesul mondial al romanelor, tendința s-a extins dincolo de America de Sud și a apărut ca o etapă a situației postcoloniale, o voce a grupurilor marginale, minoritar. Se caracterizează prin particularitățile postmodernului, și-a găsit locul și în metaficțiunea istoriografică prin împletirea faptelor istorice cu evenimentele fictive, supranaturale. Se poate observa, deci, că omonimia tendințelor și definițiilor picturii, europene timpurii, contextuale și textuale latino-americane, postcoloniale (și aici s-ar putea enumera separat indiene, nord-americană, canadiană, engleză) caracterizează această expresie.

Pornind de la acest punct de vedere, am demonstrat că există versiuni din Europa Centrală și de Est ale tendinței realismului magic. Potrivit Cristinei Șandru, în timpul dictaturii acestea au jucat un rol important în formarea și menținerea rezistenței. În plus, am examinat definiția realismului magic în discursurile literare slovace, sârbe și cehe. A devenit evident că, deși aceste tendințe pot fi definite de-a lungul poeziei realismului magic latino-american,

fiecare are propriile caracteristici specifice. Cehul Erik Gilk respinge noțiunea de realism magic, deoarece o rezervă doar interpretării prozei latino-americane. Realismul magic din Serbia este în strânsă legătură cu metaficțiunea istoriografică, are un rol social puternic și joacă un rol în modelarea identității culturale, potrivit lui Vladimir Gvozden. În discursul literar slovac, varianta definită geocultural a realismului magic apare în proza din anii 1990. În această tendință, construcția literară a ținutului de graniță devine o trăsătură caracteristică a realismului magic care poate fi cunoscut din lucrările lui Ádám Bodor. Ca urmare a tuturor acestor lucruri, susțin că există tendințe caracteristice în realismul magic în Europa Centrală și de Est, care merită explorate atât de-a lungul identităților lor, cât și al caracteristicilor lor incomparabile. Noile direcții în studiile comparative nu mai examinează operele literare numai pe linia universalității, ci și a incomensurabilității. Acest nou aspect este important pentru că îmi confirmă poziția conform căreia realismul magic al Europei Centrale și de Est este definit de caracteristicile locale, nu de atașamentul său față de cultura latino-americană. Dintre tendințele realismului magic din Europa Centrală și de Est se remarcă orientarea geoculturală, ai cărei cronotopi se caracterizează prin regiunea de graniță, multinaționalitate, multilingvism, interculturalitate. Planul magic, ireal se inspiră din folclor, din tradițiile și credințele religioase a diferitelor culturi.

Conform ipotezei mele, György Dragomán creează spațiul fictiv al regiunii Europei Centrale și de Est în textele sale, de aceea am descris aspectele ideologice și istorice ale apariției conceptului de Europa Centrală și de Est.

În următoarea parte a cercetării am explorat definițiile realismul magic maghiar, examinând discursul critic maghiar.

În al doilea capitol am trecut în revistă principalele etape și momente ale dezvoltării conceptului de realism magic în discursul criticii literare maghiare. Ipoteza mea a fost că publicarea monografiei lui Tamás Béneyei este punctul de plecare pentru un discurs despre înțelegerea realismului magic. Înainte de publicarea monografiei, cititorii și interpreții (profesioniști) au încercat să demonstreze prezența realismului magic în literatura maghiară doar cu prudență, în urma intuițiilor critice, prin analize comparative cu romanele latino-americane. Lucrarea lui Béneyei a dat un fel de imbold și curaj „asumării” realismului magic, totul garantat de minuțiozitatea și structura logică a conceptului teoreticianului.

În prima parte a capitolului, am examinat „precursorii” conceptului care au apărut în lecturile literaturii maghiare înainte de apariția realismului magic latino-american. Dezső Kosztolányi a descris nuvelele lui Endor Andor Gelléri cu sintagma ”realismul zânelor”.



Consider că apariția traducerii în limba maghiară a romanului „Un veac de singurătate” este primul punct de cotitură din istoria conceptului,

Publicarea cărții lui Tamás Béneyi este un punct de cotitură semnificativ în discursul despre istoria conceptului. Am trecut în revistă procesul de definire a realismului magic și am rezumat cele mai importante criterii ale acestuia, care servesc și ca cadru analitic și sistem de aspecte ale lucrărilor Dragomán. Examinând discursul critic al literaturii mondiale, Béneyi percepe realismul magic ca o scriere postmodernă, ca un joc de figuri retorice și figurative, în care atât realul, cât și iraționalul sunt formațiuni lingvistice.

Atenția mea s-a îndreptat asupra impactului monografiei lui Béneyi. Am examinat locul realismului magic în canonul postmodern maghiar de-a lungul strategiilor postmoderne conturate de Zoltán Németh. Klára Ágnes Papp percepe realismul magic nu ca un mod de scriere, ci ca o experiență nonverbală. Cercetând istoria ulterioară a conceptului, în recepția lucrărilor lui Ádám Bodor și Zsolt Láng a fost prezentată în mod repetat o influență a tradiției religioase ortodoxe, care poate fi articulată ca o experiență non-lingvistică. De exemplu, Zsuzsa Tapodi a interpretat „magia” ortodoxiei ca pe o experiență non-lingvistică, astfel încât să poată oferi lecturi relevante ale abordărilor anterioare ale lui Ágnes Klára Papp asupra lucrărilor care construiesc experiențe, gânduri sau credințe necunoscute cititorului. În urma lui Imre József Balázs, consider că lumea ortodoxă (care este și o componentă a lumii textuale a lui Dragomán) este una dintre sursele și punctele de reîncărcare ale realismului magic maghiar.

Trăsăturile de bază ale realismului magic maghiar sunt: relația de complementaritate real-supranatural, zeugma, coordonarea, forma chiasmei, actul magic al povestirii, căutarea originii, căutarea identității, hibridismul om-obiect-animat, talismul obiectelor, încălcarea interdicțiilor, dubla aglomerație caracteristică narațiunii, interacțiunea codurilor metonimice și metaforice.

Dintre autorii legați de realismul magic, l-am remarcat pe Ádám Bodor tocmai pentru că lucrările sale (deși nu în contextul realismului magic) sunt considerate de discursul critic ca antecedent al poeziei în proză a lui György Dragomán.

O descoperire importantă a cercetării istorice critice, reprezintă interpretările operei lui Ervin Lázár de către Zoltán Pompor. Cercetătorul a subliniat legătura strânsă dintre viziunea copiilor și gândirea magică. Viziunea infantilă este reprezentată de irealul, planul magic, în timp ce perspectiva adultă este reprezentată de planul realității în lucrări în care se împletesc perspectiva copilărească și scrierea magică realistă. Studiul trecerii granițelor copil-adult a devenit un aspect important al analizei mele. Am fundamentat aceste puncte de vedere cu teorii asupra analogiei gândirii infantile și magice în psihologia copilului. Perspectiva

interdisciplinară și sistematizarea mai transparentă a rezultatelor au justificat ca această porțiune de cercetare să fie în cele din urmă plasată într-un capitol separat, al patrulea.

Scopul capitolelor al treilea și al cincilea este de a clarifica cadrul teoretic și termenii. Al treilea capitol, scurt, își propune să evidențieze perspective comune de cercetare asupra realismului magic și naratologiei geoculturale.

Al cincilea capitol clarifică conceptele de bază ale naratologiei (perspectivă, focalizare, narator), care în capitolele următoare oferă indicii pentru caracterizarea perspectivei copilului.

Este caracteristic spațiului operelor magice realiste pe care le-am examinat că ele condensează mai multe planuri temporale într-un singur spațiu. Susțin că sunt necesare cunoștințe istorice și culturale pentru a descifra și a interpreta acestea, nu este suficient să percepem condensarea timpului ca pe o prezență a irealității. Este de remarcat faptul că obiectele evidențiate ca markeri ai spațiului și timpului în lectura geoculturală au și o putere organizatoare în modul magic de a scrie, afișând adesea codul lor supranatural. Utilizarea limbii locale acordă prioritate lizibilității geoculturale. Gândirea magică este despre explorarea conexiunilor ascunse, acest proces poate include trecerea granițelor interzise.

Examinând legăturile dintre punctul de vedere al copilăriei și ortografia realismului magic, se pot trage câteva concluzii.

Viziunea unui copil este legată de viziunea magică asupra lumii, deoarece explorează conexiunile ascunse dintre lucruri. Examinarea romanului *Rugul* (capitolele 6. și 7.) a arătat că receptivitatea la noile cunoștințe și atenția iubitoare față de mediul non-uman sunt caracteristicile copilăriei și adolescenței. Consecința perspectivei copilăriei asupra modului de a scrie este crearea narațiunii intradiegetice și aplicarea elementelor de magie structuratoare (repetitive, paralele, narative) ale textului. Explorarea focalizării a evidențiat faptul că viziunea magică asupra lumii este creată în primul rând sub forma unor activități vizuale și mentale; magia este codul de comunicare în cazurile în care limbajul verbal nu funcționează. Utilizarea unui limbaj figurat, cum ar fi metafora „păianjen de jar”, indică coexistența celor două viziuni asupra lumii. Așa se creează tonalitatea de grade zero, care folosește subordonarea în loc de uimire și exaltare.

O concluzie importantă a celui de-al șaptelea capitol al disertației este că perspectiva copiilor permite narațiunea unor povești condamnate la tăcere. Ușin Rezolvarea traumei, umplerea golului cu viziune magică devine posibilă dacă copilul are un aliat puternic. Citind narațiunea intradiegetică în *Rugul* ca o narațiune de traumă, actul narațiunii poate fi interpretat ca un proces de vindecare. Copilul ascultă evenimentele din trecut în rolul de martor și terapeut.

Curajul și curiozitatea inerente perspectivei copilului și starea de dialog transmit o posibilă modalitate de a explora trecutul. Povestirea, percepută ca o activitate magică în roman, dezvăluie astfel sarcina de procesare a trecutului a ambelor generații: Emma află despre păcatele trecutului și se angajează să descopere adevărul. Bunica își explorează povestea vieții, vindecând trauma, renunțând la rolul de victimă și asumându-și responsabilitatea pentru trecutul ei de informator. În interpretarea mea, dialogul celor două femei indică importanța orientării sociale a romanului.

În interpretarea romanului *Regele alb* din capitolul al optulea, am plecat de la ipoteza că examinarea vederii copilului este inseparabilă de explorarea rolului copilului și a sistemului de relații care determină existența lui. Susțin că motivul traumatizării copilului este acela de a fi forțat într-un rol de adult. Pentru a descrie acest proces, termenul psihologic parentificare s-a dovedit a fi cel mai potrivit. Forma retorică a chiasmusului este potrivită pentru înfățișarea parentificării: copilul în rol adult, poziția inversată a copilului, acționează ca principiu structural pe tot parcursul romanului. Copiii nu sunt îngrijiți de adulți, dar sunt implicați în funcționarea sistemului de putere foarte devreme prin acte de violență și de complicitate.

În perspectiva narativă a romanului *Regele alb*, viziunea magică este legată de ascultare. Protagonistului, Dzsata, îi este interzis să vorbească despre activitățile magice, așa că această viziune sporește singurătatea copilului. Așadar, se poate observa că o viziune magică poate facilita comunicarea și vindecarea, dar poate îmbunătăți și aprofunda ascultarea și secretul (așa se întâmplă cu protagonistul *Regelui Alb* care a suferit o traumă). Diferența depinde de prezența sau absența unei relații de încredere cu adulții, conform lucrărilor lui Dragomán. Diferența dintre un copil vulnerabil și un copil protejat este evidentă în sistemele de relații dintre Dzsata și Emma. În *Rugul*, relația dintre bunica și nepot este egală, deoarece bunica nu numai că își dezvăluie amintirile traumatice, ci și acordă atenție nevoilor nepoatei sale. În paralel cu rolul ei de terapeut, Emma experimentează situații de viață și roluri adecvate vârstei sale, iar prezența unei femei în vârstă îi oferă siguranță pe tot parcursul. Astfel, în timpul analizei lucrărilor devine evident că, la fel ca prin jocul perspectivei naratorului, prin reprezentarea rolurilor de adult și de copil, imaginea copilului asupra lucrărilor este în concordanță cu constatările psihologice.

Susțin că un copil forțat să joace un rol de adult comunică prin limbajul violenței și nu are nicio relație de încredere cu colegii, prietenii sau profesorii săi. Violența puternic prezentă în roman este o consecință a acestei situații.

Adulții ca și copii pot fi descriși prin conceptul de carnaval al lui M. Bahtin, în măsura în care inversarea valorilor dominante, comportamentul lipsit de respect, râsul, jocul,

iresponsabilitatea sunt asociate cu acesta. Aceste personaje nu au grijă de copil, ei sunt implicați în funcționarea sistemului represiv pentru ei înșiși. Adulții infantili din povestiri sunt reprezentanți ai vulnerabilității.

În al nouălea capitol, împreună cu descrierea unei întâlniri cu un străin, am comparat capitolul intitulat Tunelul din Regelui alb cu nuvela Hoțul din ciclul de nuvele al lui Lázár Ervin Csillagmajor. Ca o concluzie a studiului comparativ, susțin că apariția planului ireal în realismul magic este legată și de reprezentarea străinului. Atitudinile față de străin sunt supuse interdicțiilor, iar ca urmare a încălcării acestora, distanța dintre străin și străin se reduce.

Mama a jucat un rol semnificativ în recunoașterea și acceptarea străinului. Drept recunoaștere a studiului comparativ, afirm că nuvelele lui Ervin Lázár formează și contextul lucrărilor lui Dragomán în contextul realismului magic maghiar și al operelor narate din perspectiva copiilor.

În al zecelea capitol al disertației, gândirea geoculturală și perspectiva copiilor au intrat în centrul atenției mele. Pe lângă copiii vulnerabili și traumatizați ai Regelui alb, reprezentările senine ale copiilor din nuvele sunt o linie jucăușă și proaspătă a operelor lui Dragomán. Serenitatea viziunii unui copil este asigurată prin experimentarea rolului de copil. În nuvele, în Fotoliul Füleș și în Karcsika, dragostea bunicilor oferă fundalul prin care focalizarea poate fi îndreptată spre a vedea bucuria jocului.

Ca concluzii ale analizei nuvelor construind imaginea senină a unui copil, afirm că gândirea magică a copilului se hrănește din folclorul copiilor din regiune. Pe baza examinării focalizării și a parametrilor care determină punctul de vedere, afirm că principalii determinanți ai punctului de vedere al copiilor sunt credințele geoculturale și relația cu adulții.

În al unsprezecelea capitol, am pornit de la influența politică și aspectul realismului magic. În capitolele anterioare, m-am referit la faptul că copilul vorbește prin vocea stratului marginalizat al societății, iar în legătură cu analiza romanului Rugul, m-am referit la mizele sociale ale romanului. Aceasta nu este altceva decât nevoia de a explora rețeaua de colaboratori cu dictatura comunistă. Romanul articulează și o soluție la aceasta, în care sunt importante atât recunoașterea individuală, cât și implicarea tinerei generații. Prin urmare, în al unsprezecelea capitol, interpretez aceste perspective pe linia noțiunii de estetică politică a lui Jacques Rancière. A pune un copil într-o poziție narativă înseamnă a-i recunoaște și a-i lua în serios gândurile, vederile și vorbirea. Pe de o parte, limbajul copilului reprezintă în general limbajul vulnerabilului, al oprimatului și, prin urmare, metonimia celui oprimat. Pe de altă parte, consider că naratorul copil este o subiectivitate, un personaj independent. El este cel care a avut până acum doar o mică parte din ordinea vizibilă, ca subiect al vieții școlare, al sistemului instituțional, ca atașament al părinților, ca obiect al educației. Romanele articulează, de

asemenea, consecințele sacrificiului inconștient al copilului, rolul adultului și rolul părinților în acest sens.

În ultimele două capitole ale tezei, am analizat lucrări în care narațiunea este la persoana a treia. Considerațiile geoculturale au intrat în prim-plan în aceste interpretări. Nuvelele care preferă lectura geoculturală din romanul *A pusztítás könyve* [Cartea distrugerii] și din volumul de nuvele *Rendszerújra* [Sistem înnoit] sunt legate de operele examinate anterior prin principiul reprezentării violenței și a modului în care sunt creați cronotopii. Realismul magic apare în aceste analize în reprezentarea lumii credințelor creștin ortodoxe, în imagini ale spațiului comprimat în timp și în unele procedee figurative autoreflexive.

Prin afișarea dinamicii spațiale - investigație, urmărire, căutare, așteptare, cercetare - sunt subliniate în aceste lucrări aspecte geoculturale. În *Cartea distrugerii*, spațiul devine un actor activ: spațiile închise sunt actori activi în luptă, în timp ce spațiile deschise, naturale, sunt actori activi în căutare, persecuție, evadare. Transformarea violentă a naturii dă impresia de dictaturi în Europa Centrală și de Est, precum și prezența și distrugerea ulterioară a guvernatorului. Peisajul este de nerecunoscut, periculos și neprietenos. Romanul poate fi citit ca o poveste apocrifă a operațiunii distructive a puterii represive. Reprezentarea inutilității, a nonsensului, a distrugerii și a distrugerii, acțiunile imprevizibile fără sens și exagerate ale tiranului reprezentate prin realismul magic, fac peisajul central și est-european perceptibil și recognoscibil, fără a-l numi.

Nuvelele analizate în capitolul al treisprezecelea creează lumea Europei Centrale și de Est cu un peisaj condensat și cu elemente spațiale care servesc drept simboluri. Obiectele, clădirile și cuvintele asociate acestora condensează epocile istorice. Personajele iscusite din nuvele arată posibilitățile creative de a crea o viață mai bună după schimbarea de regim. Susțin că spațiile și clădirile transformate, modificate funcțional condensează povești și timpuri, la care se referă doar câteva imagini sau câteva intuiții ale personajelor. Dar acești cronotopi sunt punctul de întâlnire al realismului magic și al gândirii geoculturale. Susțin că modul magic realist de a scrie, de a spune povești sau de a le condensa în obiecte afișează experiența Europei Centrale și de Est. Amânarea continuă a vieții mai bune așteptate prin schimbarea regimului a dus la răspunsuri creative, care se reflectă în stilul realismului magic în imagini vii și puternice.

## Bibliografie selectivă

1. Antal Balázs, *A toposz trónfosztása. Transzszilvanista szöveghagyományra épülő disztópikus regények*, Helikon, (19) 2008/19, 2008. október 10., 5–7.
2. Báder Petra, *Le a mágikus realizmussal! Szemelvények a mai spanyol-amerikai irodalomból*, Alföld 2015/3, 78–87.
3. Bădescu, Ilie (szerk.), *Elemente pentru un dicționar de sociologie rurală*, București, Mica Valahie, 2011.
4. Bagi Zsolt, *Jacques Rancière: Esztétika és politika*, BUKSZ: kritikai írások a társadalomtudományok köréből, 2010/2, 154–156.
5. Bahtyin, Mihail: *A nevelődési regény és jelentősége a realizmus történetében* = B., M., *A beszéd és a valóság. Filozófiai és beszédelméleti írások*, ford. Orosz István, Budapest, 1986.
6. Bahtyin, Mihail, *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*, ford. Könczöl Csaba, Budapest, Osiris, 2002.
7. Bal, Mieke, Fokalizáció. ford. Ferencz Anna = Füzi Izabella – Török Ervin, *Vizuális és irodalmi narráció. Szöveggyűjtemény* [http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%fczi/Vizu%e1lis%20e9s%20irodalmi%20narr%e1ci%f3%20\(E\)/szoveggyujtemeny/bal/](http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%fczi/Vizu%e1lis%20e9s%20irodalmi%20narr%e1ci%f3%20(E)/szoveggyujtemeny/bal/) (hozzáférés: 2020. 04. 30.)
8. Balázs Imre József, *Egy fordulat határterülete. A fiatal irodalom olvasatai* = B. I. J., *Az új közép. Tendenciák a kortárs irodalomban*, Szeged, Universitas Szeged Kiadó, 2012, 7–17.
9. Balázs Imre József, *A rendszerváltás megjelenítései kortárs erdélyi magyar regényekben* = B. I. J., *Erdélyi magyar irodalom-olvasatok*, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, 2015, 205–220.
10. Bányai Éva, *Transztextuális narratívák, Transylvaniae-mitoszok*, Híd, 2009/6. 42–70.
11. Bányai Éva, *Térképzetek geokulturális kontextusban* = B. É. *Térképzetek, névtérképek, határidentitások*, Kolozsvár, Komp-Press, 2011, 10–35.
12. Bányai Éva, *Posztbodoriánus áramlatok* = B. É., *Térképzetek, névtérképek, határidentitások*, Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2011, 138–203.

13. Bányai Éva, *Torzóban maradt szobrok: Dragomán György: A fehér király* = B. É., *Térképzetek, névtérképek, határidentitások*, Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2011, 139–159.
14. Bányai Éva, *Átmenet és narratívák. A Fordulat elbeszélhetősége*, = B. É., *Fordulat-próza. Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016, 10–29.
15. Bányai Éva, *Szilánkosra szabdalt idő* = B. É., *Fordulat-próza. Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016, 83–93.
16. Barát Katalin, *Olvasónapló - John Byng-Hall, A parentifikáció jelentősége és hatása a családterápiára. Hírmondó, Magyar Családterápiás Egyesület kiadványa*, Budapest, 2008, 38–41.
17. Barborík, Vladimír, *Magický realizmus v slovenskej literatúre: slovo, pojem, smer... Apropriácia termínu recepčnou praxou, reflexiou a tvorbou do začiatku 90. rokov 20. storočia*, *World Literature Studies* 2016 / 2, 3–17.
18. Bauman, Zygmunt, *A zarándok és leszármazottai: sétálók, csavargók és turisták*, ford. Teller Katalin = *Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*, szerk. Biczó Gábor, Debrecen, Csokonai Kiadó, 2004, 192–206.
19. Bényei Tamás, *Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997, 19.
20. Benyhe János: *Ízelítő egy készülő fordításból*, *Korunk* 2008/3, 3–4.
21. Berszán István, *In(ter)esztétikák, avagy a szomszédságról. Művészet, filozófia, etika és politika határkérdései*, *Helikon Irodalomtudományi Szemle*, 2013/4, 507–527.
22. Berszán István, *„Mégiscsak föld van itt alul, mindenk ellenére föld”*. *Nemes Nagy Ágnes költészetének ökokritikai olvasata*, *Alföld*, 2017/11, 81–97.
23. Berszán István, *Affektusok és olvasófák*, *Korunk* 2020/6, 23–31.
24. Bowers, Magie Ann, *Magic(al) Realism*, London–New York, Routledge, 2004.
25. Bueno, Raúl, *A latin-amerikai irodalmak elméletének célja és követelményei*, ford. Santosné Blastik Margit, *Helikon Irodalomtudományi Szemle* 1999/3, 414–423.
26. Carpentier, Alejo, *„A csodás való”* = C., A., *Irodalom és politikai tudat Latin-Amerikában*. Ford. Dész Mihály, Budapest, Gondolat, 1979, 99–120.

27. Certeau, Michel de, *A cselekvés művészete*, ford. Sajó Sándor, Szolláth Dávid, Z. Varga Zoltán, Budapest, Kijarat Kiadó, 2010.
28. Cornis-Pope, Marcel, *East-Central European Literature after 1989 = History of the Literary Cultures of East-Central Europe, Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th centuries*, vol. IV, Types and Stereotypes, ed. Marcel Cornis-Pope – John Neubauer, Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2010, 561 – 629.
29. Damrosch, David, *What Is World Literature? David Damrosch in Conversation with Wang Ning*, ARIEL: A Review of International English Literature, 2011/1, 171–190,
30. d' Haen, Theo, *Magic Realism and Postmodernism, Decentering Privileged Centers = Magical Realism – Theory, History, Community*, eds. Zamora, Lois Parkinson, Faris, Wendy B., Durham, Duke University Press, 1995, 191–208.
31. Dánél Mónika, *Többsnyelvűség és lokalitás. Román és magyar érintkező narratívák 1989-ről*, Erdélyi Múzeum, 2020/3, 1–27.
32. Davies, Norman, *Európa története*, Ford. Bojtár Endre, Bojtár Péter, Budapest, Osiris, 2001.
33. Dömötör Tekla, *Folklór 3 - Népszokás, néphit, népi vallásosság = Magyar néprajz nyolc kötetben*, 7. kötet, szerk. Paládi-Kovács Attila, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.
34. Eliade Mircea, *A szent és a profán. A vallási lényegről*, ford. Berényi Gábor, Budapest, Európa, 1999.
35. Eliade, Mircea, *Az örök visszatérés mítosza, avagy a mindenség és a történelem*, ford. Pásztor Péter, Budapest, Európa, 2006.
36. Erős Ferenc, *Az erőszak szociálpszichológiájáról = E. F., Psziché és hatalom*, Budapest, Kalligram, 2016.
37. Faragó Kornélia, *A geokulturális elbeszélés változatai = F. K., A viszonyosság alakzatai: Komparatív poétikák, viszonylati jelentéskörök*, Újvidék, Forum, 2009, 7-30.
38. Faragó Kornélia, *Átmeneti mozgások, keletkezések, változás-létesülések (A magas intenzitású idő-terek elbeszélhetőségéről) = Átmenetdiskurzusok*, szerk. Bányai Éva, Bukarest – Kolozsvár, RHT Kiadó – EME, 2015, 9–17.



39. Faragó Kornélia, *Viszonylati terek, cselekvő tériességek: A fölforgatott stabilitás és a telítődő kronotoposz.* = F. K., *Idők, terek, intenzitások.* Újvidék, Forum, 2016, 18–25.
40. Faris, Wendy B., *The Question of Other: Cultural Critiques of Magical Realism*, Janus Head, 2002/5.2, 101–119. <http://www.janushead.org/5-2/faris.pdf> (hozzáférés: 2016. április 12.)
41. Foucault, Michel, *Bio-politika és bio-hatalom*, Pompeji, 1992/1, 118–129, [http://acta.bibl.u-szeged.hu/9043/1/pompeji\\_1992\\_001\\_118-129.pdf](http://acta.bibl.u-szeged.hu/9043/1/pompeji_1992_001_118-129.pdf) (hozzáférés: 2022. 05. 18.)
42. Foucault, Michel, *Eltérő terek* = F. M., *Nyelv a végtelenhez*, Debrecen, Latin betűk, 1999.
43. Frazer, James G. *A szimpátián alapuló mágia* = F., J. G., *Az aranyág*, ford. Bodrogi Tibor és Bónis György., vál. Bodrogi Tibor, Osiris Kiadó, Budapest, 2019, 29–64.
44. Freud, Sigmund, *A kísérteties* = *Pszichoanalízis és irodalomtudomány. Szöveggyűjtemény*, szerk. Bókay Antal, Erős Ferenc, Budapest, Filum Kiadó, 1998, 65–82, 80.
45. Füzi Izabella – Török Ervin, *Bevezetés az epikai szövegek és a narratív film elemzésébe*, Szeged, 2006. [http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%FCzi/Vizu%E1lis%20%E9s%20ir odalmi%20narr%E1ci%F3%20\(E\)/tankonyv/tartalom.html](http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%FCzi/Vizu%E1lis%20%E9s%20ir odalmi%20narr%E1ci%F3%20(E)/tankonyv/tartalom.html) (hozzáférés: 2016. 04. 12.)
46. Gabnai Katalin, *Drámajátékok. Bevezetés a drámapedagógiába*, Budapest, Helikon, 2011.
47. Gerő Zsuzsa: *Érzelem, fantázia, gondolkodás óvodáskorban*, Budapest, Flaccus, 2015.
48. Gilk, Erik, *Cesty za ztracenou jednotou Příspěvek k autorské poetice Micaha Ajvaze [Journeys to a lost unity. A reflection on the authorial poetics of Michal Ajvaz]*, World Literature Studies, 2016/2, 76–88.
49. Gintli Tibor, *Az anekdotikus elbeszélés mód fogalma* = G. T., *Perújrafelvétel. Anekdotikus elbeszélés mód és modernség a 20. sz. első felének magyar prózájában*, Budapest, Kalligram, 2021, 27–37.
50. Görözdi Judit, *Átstrukturált történelem* = *Valóság és módszer. Test, történelem, elbeszélhetőség*, szerk. Bányai Éva et al., Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2020. (Károli Könyvek tanulmánykötet), 155-168.

51. Grendel Lajos, *Pannon mitológia?* = G. L., *A tények mágiája. Mészöly Miklós időkori prózája*, Pozsony, Kalligram, 2002, 58–92.
52. Gvozden, Vladimir, *Magical realism and the politics of narrative: historical postmodernism in contemporary Serbian Novel*, *World Literature Studies*, 2016/2, 64–75.
53. Heller Ágnes, *A trauma szégyene, a szégyen traumája* = H.Á., *Trauma, Múlt és Jövő*, 2006.
54. Herman, Judith, *Trauma és gyógyulás*, ford. Kuszing Gábor – Kulcsár Zsuzsanna, Háttér – Kávés – NaNe Egyesület, 2003.
55. Koselleck, Reinhart, *'Tapsztalati tér' és 'várakozási horizont' – két történelmi kategória* = K., R., *Elmúlt jövő. A történelmi idők szemantikája*, ford. Hidas Zoltán. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2003, 401–430.
56. *Magical Realism – Theory, History, Community*, eds. Zamora, Lois Parkinson, Faris, Wendy B., Durham, Duke University Press, 1995.
57. Magyary Ágnes: *Irodalmi kézikönyv kannibálok számára*, *Korunk*, 2008/11, 12–14.
58. Malek Ízisz, *Mágikus realizmus a magyar irodalomban I.*, Újnautilus, 2013. szeptember 6, <http://ujnautilus.info/magikus-realizmus-a-magyar-irodalomban-i> (hozzáférés: 2021. 11. 30.)
59. McAdams, Dan P., *A történet jelentése az irodalomban és az életben = Narratívák 5, Narratív pszichológia*, szerk., László János, Thomka Beáta, Budapest, Kijárat, 2001, 157 – 174.
60. Menyhért Anna, *Elmondani az elmondhatatlant* = M.A., *Elmondani az elmondhatatlant. Trauma és irodalom*, Budapest, Anonymus – Ráció, 2008, 5–16.
61. Mérei Ferenc, *A gyermek világképe* = M. F., *Játépszichológia*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1995.
62. Németh Zoltán, *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája*, Pozsony, Kalligram, 2012.
63. Németh Zoltán, *Mágikus realizmus a magyar irodalomban (Tér, idő, név és posztmodernizmus)*, *Magyar Lettre Internationale*, 2014 ősz, 70–73.
64. Németh Zoltán: *A közép-európaiság hermeneutikai fordulata. A közép-európaiság mint történelmi, kulturális és irodalmi hagyomány* = *Kánon és komparatiztika. A kánonok többszólamúsága kelet-közép-európai kontextusban*, szerk. Szávai Dorottya – Földes Györgyi, Budapest, Gondolat, 2019, 77–89.

65. Neubauer, John: *Figurations of the family. Introduction = History of the Literary Cultures of East-Central Europe, Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th centuries*, vol. IV, Types and Stereotypes, ed. Marcel Cornis-Pope – John Neubauer, Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2010, 133–139.
66. Niederhoff, Burkhard, *Focalization = The living handbook of narratology*, eds. Hühn, Peter et al., Hamburg University, Hamburg, 2013, <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/perspective—point-view> (hozzáférés: 2020. 04. 27.)
67. Niederhoff, Burkhard, *Perspective – Point of View. = The living handbook of narratology*, eds. Hühn, Peter et al., Hamburg University, Hamburg, 2013, <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/perspective—point-view> (hozzáférés: 2020. 04. 27.)
68. Papp Ágnes Klára, *A mágikus realista anekdota, a mágikus realizmus és a magyar elbeszélői hagyomány találkozása – a mágikus realizmus kronotopikus jellege* = P. Á. K., *Átlátunk az üvegen? Gondolatok a kortárs irodalomról*, Budapest, Napkút Kiadó, 2008, 115–145. [periferia.btk.pte.hu/old/perif3/pappagnesklara3/pappagnesklara.htm](http://periferia.btk.pte.hu/old/perif3/pappagnesklara3/pappagnesklara.htm) (hozzáférés: 2016. 04. 12.)
69. Papp Ágnes Klára, *A csirkepaprikás elmélettől a töltöttkáposzta-modellig. A kisebbségi irodalom újraértelmezési lehetőségei a posztkoloniális kritika tükrében*, Bárka, 2010/3.
70. Papp Ágnes Klára, *Mágikus realista történelem. Avagy még mindig és már megint a „határon túli irodalom” értelmezési lehetőségei a posztkoloniális elmélet tükrében*, Korunk, 2011/11, 3–7.
71. Papp Ágnes Klára, *Mágikus realista anekdota – tíz év távlatából. A mágikus realizmus kronotopikus jellege*, P. Á. K., *A tér poétikája – A poétika tere. A századfordulós kisvárostól az ezredfordulós terekig a magyar irodalomban*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, 2017, 142–176
72. Passia, Radoslav, *Východokarpatský magický realizmus? Rekonštrukcia cesty „magického realizmu“ do slovenskej literatúry z východu, [Carpathian magic realism? Reconstruction of the journey of „magic realism” into Slovak literature from the East]*, World Literature Studies, 2016/2, 29–39.

73. Piaget, Jean – Inhelder, Bärbel, *Gyermeklélektan*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999
74. Pintér Judit Nóra, *A nem múló jelen, trauma és nosztalgia*, Budapest, L'Harmattan, 2014.
75. Polar, Antonio Cornejo, *A latin-amerikai irodalomkritika problematikus feladatai: előtanulmány*, ford. Scholz László, Helikon Irodalomtudományi Szemle 1999/3, 398-404.
76. Pompor Zoltán, *A hétfejű szeretet. Hagyomány és újítás Lázár Ervin elbeszélő művészetében*, Budapest, Kiss József Könyvkiadó, 2008.
77. Propp, V. J. 1975 *A mese morfológiája*. Ford. Soproni András. Gondolat Kiadó, Budapest
78. Rácz I. Péter, *A történeti narratíva poétikai szerepe a mai magyar irodalomban. Márton László, Láng Zsolt, Háy János és Darvasi László regényei*, Prae 2000 /1-2, 117–156, [http://magyar-irodalom.elte.hu/prae/pr/200001/301\\_raczipeter.html](http://magyar-irodalom.elte.hu/prae/pr/200001/301_raczipeter.html) (hozzáférés: 2022.01.29.)
79. Rancière, Jacques, *Esztétika és politika*, ford. Jancsó Júlia, Budapest, Műcsarnok, 2009.
80. Rancière, Jacques, *Az esztétika mint politika*, ford. Bakcsi Botond, Helikon Irodalomtudományi Szemle, 2013/4, 489–506.
81. Retamar, Roberto Fernández, *A spanyol-amerikai irodalom elméletéhez*, ford. Tímár László, Helikon Irodalomtudományi Szemle, 1999/3, 332–341.
82. Ricoeur, Paul, *Emlékezet – felejtés – történelem = Narratívák 3. A kultúra narratívái*, szerk. Thomka Beáta, Budapest, Kijárat Kiadó, 1999, 51–68.
83. Romsics Ignác, *Közép- és/vagy Kelet-Európa?* Korunk, 2016/7, 74–89.
84. Şandru, Cristina, *A Bakhtinian Poetics of Subversion: The Magical Realist Fiction of the 1980s in East-Central Europe*, Critique Studies in Contemporary Fiction, (50) 2008/1. 17–34.
85. Şandru, Cristina, *Worlds Apart? A Postcolonial Reading of Post-1945 East-Central European Culture*, Cambridge Scholars Publishing 2012.
86. Scholz László, *Latin-amerikai irodalomelmélet?* Helikon Irodalomtudományi Szemle 1999/3, 323–331.
87. Serestély Zalán, *Életmű és környezete. Jorge Luis Borges munkásságának kultúra- és ismeretelméleti, valamint hatalomkritikai vonatkozásai*, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, 2017.

88. Skrodzka, Aga, *Magic Realist Cinema in East Central Europe*, Edinburgh University Press, 2012.
89. Slemon, Stephen, *Magic Realism as a Postcolonial Discourse = Magical Realism – Theory, History, Community*, eds. Zamora, Lois Parkinson, Faris, Wendy B. Durham, Duke University Press, 1995.
90. Szabó Erzsébet, *A nézőpont kérdéskörének újabb narratológiai megközelítései: Fókuszok, paraméterek és kognícióelméleti hozadékok* = Szabó Erzsébet – Vecsey Zoltán (szerk.), *Nézőpont és jelentés*, Szeged, Grimm Kiadó, 2010, 210–248.
91. Szerdahelyi István, *Mágikus realizmus = Világirodalmi Lexikon*, 7., szerk. Király István, Szerdahelyi István, Budapest, Akadémiai 1982, 559–560, 560.
92. Takács Miklós, *Sebek és szavak. Traumakultúra, traumairodalom*, Budapest, Pesti Kalligram, 2018.
93. Tátrai Zsuzsanna, *A gyermekkor költészete = Folklor (Magyar néprajz nyolc kötetben, V)*, szerk. Vargyas Lajos, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988, 584–610.
94. Todorov, Tzvetan, *Introducerea în literatura fantastică*, trad. Tănase, Virgil, Bukarest, Univers, 1973.
95. Vajda Zsuzsanna, *A gyermek pszichológiai fejlődése*, Budapest, Helikon kiadó, 2001.<sup>2</sup>
96. Wolf, Larry, *Hogyan találták fel Kelet-Európát?* ford. Demendy Nóra, Café Babel, 39-40.szám (Kelet – Nyugat), 41–52.
97. Yúdice, George, *Lehet-e posztmodernről beszélni Latin-Amerikában?* ford. Cselik Ágnes, Helikon Irodalomtudományi Szemle 1999/3, 424–438.
98. Zsigmond Adél, „A mérge az mandulaízű”. *A nézőpontosság kérdése és következményei a gyermeki gondolkodást érvényesítő kortárs magyar családregegyekben*, Filológia.hu, 2010/3, 167–201.  
<http://www.filologia.hu/tanulmanyok/a-mereg-az-mandulaizu.-a-nezopontisag-kerdese-es-kovetkezmenyei-a-gyermeki-gondolkodast-ervenyesito-kortars-magyar-csaladregenyekben.html> (hozzáférés: 2022. 05. 09.)